

Павло Миколайович Матвєєв

кандидат економічних наук, директор ТОВ "Земінформ"

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Матвєєв, П. М. Теоретичні засади визначення ресурсного потенціалу аграрних підприємств [Текст] / Павло Миколайович Матвєєв // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 2. – С. 189–195. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств необхідно створювати конкурентні переваги, базою для яких виступає відповідний ресурсний потенціал. Враховуючи велику кількість досліджень щодо визначення природи та структури потенціалу як економічної категорії, одностайність в його розумінні відсутня, що обумовлює потребу в подальшому уточненні змісту досліджуваної категорії для розробки сучасних напрямів його використання в інтересах господарської діяльності аграрних підприємств.

Мета дослідження полягає в розробці та доведенні теоретичних засад ресурсного потенціалу аграрного підприємства для визначення структури його механізму.

Результати. Узагальнено існуючі підходи до розуміння сутності дефініції «ресурсний потенціал». Визначено можливий розгляд ресурсного потенціалу за рядом критеріями. Критерії можливо описувати кількісними та якісними показниками, які в сукупності ілюструють економічну та соціальну ефективність діяльності підприємства. Показники можуть бути загальними – для всіх підприємств та специфічними, що враховують особливості підприємств аграрного сектору. Доведено, що до ресурсного потенціалу входить трудовий потенціал, на який впливають такі чинники як вік, рівень освіти, кваліфікації та професіоналізму.

Висновки. Представлене авторське бачення поняття «ресурсний потенціал», приділено увагу його відтворенню. З'ясовано, що поряд з природними ресурсами (землею) істотно місце займає ресурс «праця». Забезпечення відтворення ресурсного потенціалу доцільно проілюструвати відповідним механізмом.

Ключові слова: потенціал, ресурсний потенціал, праця, трудовий потенціал, аграрний сектор.

Pavlo Mykolaiovych Matvieiev

PhD in Economics, director of LLC «Zeminform»

**THEORETICAL FOUNDATIONS FOR DETERMINING THE RESOURCE POTENTIAL OF
AGRARIAN ENTERPRISES**

Abstract

Introduction. In order to ensure the sustainable development of agrarian enterprises, it is necessary to create competitive advantages, the basis for which is the relevant resource potential. Taking into account a large number of studies on the definition of the nature and structure of potential as an economic category, there is no unanimity in its understanding, which necessitates further refinement of the category content under study in order to develop modern directions of its use in the interests of agrarian enterprises economic activity.

© Павло Миколайович Матвєєв, 2018

Purpose of the research is to develop and prove the resource potential theoretical foundations of the agrarian enterprise to determine the structure of its mechanism.

Results. The existing approaches to understanding the essence of the definition of "resource potential" are generalized. A possible consideration of resource potential has been determined by a number of criteria. Criteria may be described by quantitative and qualitative indicators that collectively illustrate the economic and social efficiency of the enterprise. Indicators can be general - for all enterprises and specific, taking into account peculiarities of enterprises of the agrarian sector. It is proved that the resource potential includes the labor potential influenced by such factors as age, level of education, qualification and professionalism.

Conclusions. It's presented author's vision of the concept of "resource potential", paid attention to its reproduction. It is found that along with natural resources (land), the resource "labor" occupies a significant place. Ensuring the reproduction of the resource potential should be illustrated by the appropriate mechanism.

Keywords: potential, resource potential, labor, labor potential, agrarian sector.

JEL classification: Q12

Вступ

Сучасні умови господарювання в аграрній сфері характеризуються впливом інтеграційно-глобалізаційних чинників поряд із ендогенними та екзогенними складовими. Вітчизняний аграрний сектор стикається з проблемами європейської сертифікації, вимогами стандартизації, новими умовами здійснення діяльності в конкурентному середовищі. Вихід аграрних підприємств на світові ринки та підвищення їх конкурентоспроможності можливо за умови впровадження сучасних управлінських інструментів, дієвих засобів ефективного менеджменту, але все це можливе при наявності підстав для відтворення економічного потенціалу аграрного підприємства, що є важливим, але складним завданням сучасної теорії та практики.

Незважаючи на значну увагу з боку науковців, які досліджують проблеми формування ресурсного потенціалу організації та його ефективного використання, серед яких: Амосов О. Ю. [1], Андрійчук В. Г. [2], Борисова В. А. [3, 4, 5], Згурська О. М. [6], Лукінов І. І., Месель-Веселяк В. Я. [7], Пасхавер Б. Й., Саблук П. Т. [7] та інші, залишаються недостатньо повно вивченими механізми економічного відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств, що відкриває простір для подальших досліджень.

Мета та завдання статті

Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад ресурсного потенціалу аграрного підприємства та представити структуру відповідного механізму.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для розкриття сутності дослідницьких завдань необхідно здійснити понятійно-категоріальний аналіз ресурсного потенціалу аграрного підприємства, дослідити теорії економічного відтворення та сформулювати механізм економічного відтворення ресурсного потенціалу аграрного підприємства.

Агропромисловий комплекс належить до галузей із високим рівнем ресурсоемності, де використовується велика кількість трудових, матеріально-технічних, природних ресурсів. Їх кількісний та якісний склад, співвідношення між трудовими, матеріально-технічними і природними ресурсами з одного боку, та рівень як сумарної, так і поресурсної віддачі, з другого, визначають величину ресурсного виробничого потенці-

алу в конкретних природно-економічних умовах функціонування даного АПК, його окремих галузей, сфер, підприємств [3].

Ресурсний потенціал в агропромисловому секторі прийнято розглядати в контексті традиційного розуміння ресурсів, таких як природні (земля), трудові (праця), фінансові (капітал). При чому трудові ресурси досліджуються через призму людського, інтелектуального та соціального капіталу, який здійснює низку впливів на збільшення доданої вартості в процесі функціонування підприємств та на процес економічного відтворення. Зокрема, науковці, які вивчали і вивчають вищезазначену проблему, визначають відтворення факторів виробництва як сукупність заходів щодо поновлення особистих (трудові ресурси) і речових (земельні, матеріальні, нематеріальні ресурси тощо) елементів процесу виробництва з метою їх ефективного використання [4, с. 238]. Дослідники вважають, що раціональне управління в цій (агропромисловій) галузі вимагає знань і вміння використання не лише економічних законів, а й законів природи. Тісний взаємозв'язок економічних процесів з природними зумовлює значний вплив останніх на результати господарської діяльності, що впливає на темпи відтворення [5].

Щодо етимології поняття «ресурсний потенціал», то воно є складним та розглядається у більшості випадків через призму окремих понять: «ресурси» та «потенціал». Згідно з економічним словником ресурс – це запас, накопичення, можливості. У ширшому розумінні ресурс – це все, що без особливих витрат може бути використане на благо системи, для її вдосконалення [8, с. 614].

Якщо потенціал – це можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані, то під економічним потенціалом розуміють сукупність наявних та додатних до мобілізації основних джерел, засобів конкретної країни, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу [8].

Трактування поняття «ресурсний потенціал підприємства» охоплює широке коло питань, починаючи від вузького його розуміння як обсягу виробництва за господарський рік, до загальних категорій, наприклад – соціально-економічна система [10, с. 6]. В табл. 1 представлені визначення поняття «ресурсний потенціал», якому властиві такі ознаки як: сукупність, ресурси, використання, результати.

Аналіз понять, представлених в табл. 1, дає можливість дійти до висновку, що ресурсний потенціал можна розглядати через сукупність наявних на підприємстві ресурсів (фінансових, матеріальних, нематеріальних, трудових і ін.), а також здатність працівників щодо їх ефективного використання для досягнення мети підприємства, а також поточних та стратегічних планів.

Поділяючи точку зору Згурської О. М. [6], що ресурсний потенціал розглядається як багаторівнева структура, що характеризується сукупністю ресурсів різного роду, доступних для використання визначеного виду, кожен елемент якої є складним цілим, системою взаємозалежних і взаємодіючих між собою частин, що мають відносну самостійність і багатофункціональність (рис. 2).

З рис. 2 бачимо, що дослідниця зосереджує увагу на землі, як основі ресурсного потенціалу аграрного підприємства, адже така її ознака як родючість поряд із кліматичними умовами сприяють прибутковості аграрної галузі. Але ми вважаємо, що даний ресурс знаходиться під впливом у більшому ступені екзогенних факторів. Для економічної науки важливим є дослідження процесів у сфері фінансів (матеріальний ресурс) та праці (трудоий ресурс). У загальному вигляді розуміння ресурсного потенціалу пропонується здійснювати за складовими структури, до яких відносять: матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, інноваційні, інформаційні, управлінські та інші ресурси.

Таблиця 1. Сутність дефініції «ресурсний потенціал»

Автори	Визначення поняття «ресурсний потенціал»
Миско К. М. [9, с. 19]	Сукупна величина реалізованих та нереалізованих потенційних можливостей щодо використання наявних ресурсів у процесі задоволення суспільних потреб, виражених у ресурсній формі
Клоцвог Ф. Н., Кушнікова І. А. [10, с. 23]	Сукупність ресурсів (природних, економічних), що беруть участь у досягненні кінцевих народногосподарських результатів
Бабашкіна А. М., Комаров М. А. [11]	Взаємопов'язана сукупність матеріальних, енергетичних і інформаційних засобів, а також безпосередньо працівників, які використовують (можуть використовувати) їх у процесі виробництва матеріальних благ та послуг
Свободін В. А. [12, с. 27]	Сукупність наявних у розпорядженні окремого підприємства ресурсів: земельних, трудових, матеріальних
Окорокова Л. Г. [13]	Сукупність наявних ресурсів підприємства, спроможних забезпечити отримання максимально можливого економічного ефекту в обумовлений період часу
Фонотов А. Г. [14, с. 25]	Обсяг ресурсів, що відповідає народногосподарським потребам та з урахуванням можливостей їх розширеного відтворення у довгостроковій перспективі, пов'язуючи його, перш за все, з характеристикою джерел ресурсів
Стексова С. Ю. [15, с. 83]	Сукупність наявних ресурсів окремого господарюючого суб'єкта, що характеризують потенційні можливості системи щодо здійснення цілеспрямованої діяльності з урахуванням впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ

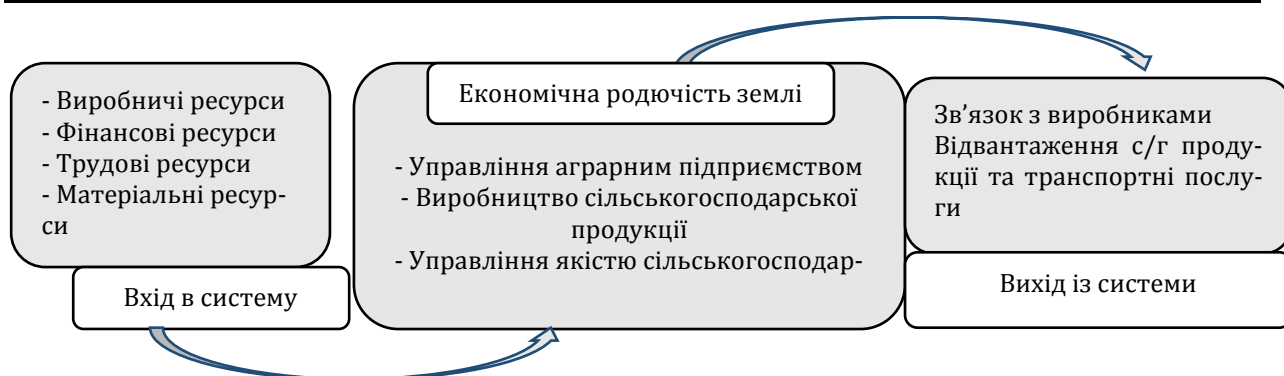

Рис. 2. Структурно-функціональна модель аграрного підприємства [6]

Таким чином, багатоаспектність визначення поняття ресурс зумовлює необхідність використання комплексного підходу при дослідженні поняття ресурсного потенціалу підприємства.

Узагальнюючи існуючі точки зору дослідників щодо визначення ресурсного потенціалу, представимо власне бачення поняття, що розглядається. Представлені в табл. 1 дефініції поняття «ресурсний потенціал» та їх ознаки разом із точкою зору Згурської О. М. дають підстави для представлення ресурсного потенціалу аграрного підприємства як сукупності наявних економічних факторів, засобів та чинників, що характеризують потенційні можливості підприємства та які використовуються для забезпечення ефективного розширеного відтворення на агропромислових підприємствах.

Оскільки нами зроблено наголос на забезпеченні ефективного розширеного відтворення, слід визначити критерії ресурсного потенціалу підприємства. Можливий його розгляд за такими критеріями як:

оцінка реальних можливостей підприємства у конкретній сфері діяльності (в тому числі і нереалізованих можливостей);

наявний обсяг ресурсів для використання у процесі виробництва, в тому числі залучених;

здатність персоналу щодо використання наявних ресурсів та вміння раціонально їх використовувати;

чинна організаційно-правова форма господарювання та організаційна структура підприємства [16, с. 84-87].

Критерії можливо описувати кількісними та якісними показниками, які в сукупності ілюструють економічну та соціальну ефективність діяльності підприємства. Показники можуть бути загальними – для всіх підприємств та специфічними, що враховують особливості підприємств аграрного сектору.

Щодо ефективного розширеного відтворення, то економічна наука оперує такими теоріями як: теорії відтворення (поліпшення) первинної, або основної складової ресурсного потенціалу (праця та земля); теорії відтворення (поліпшення) вторинної складової (капітал, що відображає результат впливу праці на природні ресурси та підприємництво) [17].

Серед відомих дослідників-класиків, що пропонували теорії відтворення та їх модифікації, варто виділити: Ф. Енгельс, К. Маркс, А. Маршалл, У. Петі, Д. Рікардо, А. Сміт тощо. Майже всі вони віддавали перевагу виробничим факторам, завдяки яким створюються підстави для ефективності діяльності підприємства. Поділяючи домінують фактору «земля» для аграрних підприємств, з'ясуємо вагоме місце ресурсу «праця» разом із капіталом.

Ресурс «праця» охоплює всіх, хто зайнятий в аграрному секторі. Щодо ресурсного потенціалу, то до його складу входить трудовий потенціал, на який впливають такі чинники як вік, рівень освіти, кваліфікації та професіоналізму. Все це можливо пов'язати із наявним людським, інтелектуальним та соціальним капіталом. Таким чином, розгляд ресурсного потенціалу неможливо здійснити без трудового ресурсу, що відповідає змісту першої групи теорій відтворення, а з урахуванням наявності людського, інтелектуального та соціального капіталу можливо зробити висновок, що праця відіграє головну роль і при поліпшенні вторинної складової.

Оскільки відтворення ресурсного потенціалу на агропромислових підприємствах є найголовнішим завданням сучасної теорії і практики, зауважимо, що доцільно сформулювати механізм, який об'єднає всі наявні ресурси, зацікавлені сторони, інструментарій та результати в межах сформульованої мети. Дія механізму має забезпечуватися економічними, організаційними, соціальними чинниками, а складові мають ілюструвати зв'язок між учасниками процесу функціонування аграрного сектору.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, в статті представлено авторське бачення поняття «ресурсний потенціал», приділено увагу його відтворенню. З'ясовано, що поряд з природними ресурсами (землею) істотне місце займає ресурс «праця», який слід розглядати через призму людського, інтелектуального і соціального капіталу. Забезпечення відтворення ресурсного потенціалу доцільно проілюструвати відповідним механізмом, кінцева мета якого полягає у забезпеченні відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Графічне представлення механізму та його опис знайде відображення у подальших авторських дослідженнях.

Список літератури

1. Амосов О. Ю. Оцінка потенціалу конкурентоспроможності як основного аспекту розвитку підприємства. *Економіка та управління підприємством*. 2011. №3. С. 79–84.
2. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз [монографія]. К.: КНЕУ, 2005. 292 с.

3. Борисова В. А. Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: економічні аспекти. Суми: Видавництво «Довкілля», 2003. 372 с.
4. Борисова В. А. Напрями економічного відтворення ресурсного потенціалу АПК. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит"*. Вип. №1 (30), 2011 : науково-методичний журнал / Сумський національний аграрний університет. Суми : СНАУ 2011. С. 236-245.
5. Борисова В. А. Організаційно-економічний механізм стимулювання відтворення природного ресурсного потенціалу АПК. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: фінанси і кредит*. 2003. №1. С. 165-171.
6. Згурська О. М. Особливості формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інформаційного суспільства. *Економіка і суспільство*. Електронне наукове фахове видання. Вип. 7, 2016. С. 329-334. URL: www.economyandsociety.in.ua
7. Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [та ін.] за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. 1008 с.
8. Економічна енциклопедія : у 3-х т. К. : Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1 / ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. 2000. 864 с.
9. Миско К. М. Ресурсный потенциал региона (теоретические и методологические аспекты исследования). М.: Наука, 1991. 94 с.
10. Клоцвог Ф. Н., Кушникова И. А. Макроэкономическая оценка ресурсного потенциала российских регионов. *Проблемы прогнозирования*. 1998. №2. С. 23 – 24.
11. Бабашкина А. М., Комаров М. А., Фигурнова Н. П., Красникова Е. В. Ресурсный потенциал экономического роста. М.: Путь России: Экон. лит., 2002. 567с.
12. Свободин В. А. Вопросы определения и эффективности производственного потенциала. *АП : экономика, управление*. 1991. № 3. С. 2730.
13. Огорокова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий. СПб.: С ПбГТУ, 2001. 293 с.
14. Фонотов А. Г. Ресурсный потенциал: планування і управління. М.: Економіка, 1985. 138 с.
15. Стексова С. Ю. Методология определения ресурсного потенциала строительного предприятия. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2007. № 4. С. 83–86.
16. Лапін Е. В. Економічний потенціал підприємства. Суми: Университетская книга, 2002. 309 с
17. Гринчук Ю. С. Формування організаційно-економічного механізму відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Том 21. № 2. С. 245-250.

References

1. Amosov, O. Yu. (2011). «Estimation of competitiveness potential as the main aspect of enterprise development». *Ekonomika ta upravlinnya pidpry'emstvom*. no. 3. pp. 79–84.
2. Andriychuk, V. G. (2005). *Efekty vnist` diyal`nosti agrarny`x pidpry'emstv: teoriya, metody`ka, analiz*. [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, analysis]. KNEU. Kiev. Ukraine.
3. Bory`sova, V. A. (2003). *Vidtvorennya pry`rodnogo resursnogo potencialu APK: ekonomichni aspekty`*. [Restoration of the natural resource potential of the agroindustrial complex: economic aspects]. Vy`davny`cztvo «Dovkillya». Sumy. Ukraine.
4. Bory`sova, V. A. (2001). «Directions of economic reproduction of resource potential of agrarian and industrial complex». *Visny`k Sums`kogo nacional`nogo agrarnogo univer-*

-
- sy`tetu. Seriya "Finansy` i kredy`t". vol. 1 (30), naukovo-metody`chny`j zhurnal / Sums`ky`j nacional`ny`j agrarny`j universy`tet. SNAU. Sumy. Ukraine..
5. Bory`sova, V. A. (2003). «Organizational-economic mechanism of stimulation of reproduction of natural resource potential of agrarian and industrial complex». *Visnyk Sums`kogo nacional`nogo agrarnogo universy`tetu. Seriya: finansy` i kredy`t.* no. 1. pp. 165-171.
 6. Zgurs`ka, O. M. (2016). Osobly`vosti formuvannya resursnogo potencialu agrarny`x pidpry`yemstv v umovax informacijnogo suspil`stva. [Peculiarities of formation of resource potential of agrarian enterprises in the conditions of information society]. *Ekonomika i suspil`stvo. Elektronne naukove faxove vy`dannya.* [Economics and Society. Electronic scientific professional edition]. vol. 7. pp. 329-334, available at: www.economyandsociety.in.ua (Accessed 20 March 2018).
 7. Pry`syazhnyuk, M. V., Zubecz`, M. V. and Sabluk, P. T. (2011). *Agrarny`j sektor ekonomiky` Ukrayiny` (stan i perspekty`vy` rozvy`tku).* [Agrarian sector of Ukrainian economy (state and prospects of development)] / Pry`syazhnyuk M. V., Zubecz` M. V., Sabluk P. T., Mesel`-Veselyak V. Ya., Fedorov M. M. (ed.). NNCz «IAE», Kiev. Ukraine.
 8. Economic Encyclopedia: in 3 vol. (2000). Vy`davny`chy`j centr «Akademiya». Kiev. Ukraine.vol. T. 1 / Mocherny`j, S. V. (ed.). Kiev. Ukraine.
 9. Misko, K. M. (1991). *Resursnyj potencial regiona (teoreticheskie i metodologicheskie aspekty issledovaniya).* [Resource potential of the region (theoretical and methodological aspects of the research)]. Nauka. Moscow. Russia.
 10. Klocvog, F. N. and Kushnikova, I. A. (1998). «Macroeconomic assessment of resource potential of Russian regions». *Problemy prognozirovaniya.* no. 2. pp. 23 – 24.
 11. Babashkina, A. M., Komarov, M. A., Figurnova, N. P. and Krasnikova, E. V. (2002). *Resursnyj potencial jekonomicheskogo rosta.* [Resource potential of economic growth]. Put` Rossii: Jekon. lit. Moscow. Russia.
 12. Svobodin, V. A. (1991). «Problems of determination and efficiency of production potential». *AP : jekonomika, upravlenie.* no. 3. pp. 27-30.
 13. Okorokova, L. G. (2001). *Resursnyj potencial predpriyatij.* [Resource potential of enterprises]. S PbGTU. St. Petersburg. Russia.
 14. Fonotov, A. G. (1985). *Resursny`j potencial: planuvannya i upravlinnya.* [Resource Potential: Planning and Management]. Ekonomika. Moscow. Russia.
 15. Steksova, S. Ju. (2007). «Methodology for determining the resource potential of a construction enterprise». *Menedzhment v Rossii i za rubezhom.* no. 4. pp. 83–86.
 16. Lapin, E. V. (2002). *Ekonomichny`j potencial pidpry`yemstva.* [The economic potential of the enterprise]. Uny`versy`tetskaya kny`ga. ». Sumy. Ukraine.
 17. Gry`nchuk, Yu. S. (2015). Formuvannya organizacijno-ekonomichnogo mexanizmu vidtvorennya vy`robny`cho-resursnogo potencialu agrarny`x pidpry`yemstv. [Formation of organizational and economic mechanism of reproduction of production and resource potential of agrarian enterprises]. *Ekonomichny`j analiz : zb. nauk. pracz` / Ternopil`s`ky`j nacional`ny`j ekonomichny`j universy`tet.* [Economic analysis: Sb. sciences works / Ternopil National Economic University]. Derij, V. A. (ed.) Vy`davny`cho-poligrafichny`j centr Ternopil`s`kogo nacional`nogo ekonomichnogo universy`tetu «Ekonomichna dumka». vol. 21. no. 2. pp. 245-250. Ternopil. Ukraine

Стаття надійшла до редакції 11.05.2018 р.